

НОВИ ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊА ДУБОВАЧКО- ЖУТОБРДСКЕ АНТРОПОМОРФНЕ ПЛАСТИКЕ

Јован Д. Митровић

Народни музеј у Београду, Београд

Апстракт: У праисторијској збирци Археолошког музеја Ђердап у Кладову прелиминарном сиручном анализом иконографске орнаментике издвојена је једна антропоморфна фигурина. Према својим општим стилским карактеристикама она припада културном кругу који је у науци познат под именом Дубовац-Жуто Брдо-Грла Маре културна група бронзане доба. Орнамент који је чини посебно занимљивом за овај рад представљен је на темељу саме фигурине. У истраживању је стилизовани приказ инсекта. У раду ће се обазриво изнећи претпоставка да приказани приказ са свим својим стилизованим карактеристикама и према спољашњој морфологији можда представља одрасла примерак Голубачке мушице (лат. *Simulium raptae golibacense*) ендемског инсекта за подручје дунавског меандра Кључ. Реч је о релативно познатој врсти, која је у XIX и првој половини XX века изазивала помор стоке и људи на споменутом подручју.

Кључне речи: Дубовац-Жуто Брдо-Грла Маре култура, антропоморфна пластика, бронзано доба Србије, лок. Ливаде – Мала Врбица, Голубачка мушица?

Оригинални научни рад

УДК: 069.51:903(497.11)

903:73.031.1.043“637“(497.11)

Примљено: 01.11.2019.

Прихваћено: 01.02.2020.

Јован Д. Митровић,

Народни музеј у Београду,

Трг Републике 1а, 11000 Београд,

j.mitrovic@narodnimuzej.rs

A NEW CONTRIBUTION TO THE STUDY DUBOVAC– ŽUTO BRDO ANTHROPOMORPHIC PLASTICS

Jovan D. Mitrović

National Museum in Belgrade, Belgrade

Abstract: In the Prehistoric Collection of the Archaeological Museum in Kladovo, there is a unique anthropomorphic figurine with interesting iconographic ornaments. By its general characteristics, the figurine belongs to the cultural period scientifically known as the Dubovac–Žuto Brdo–Gârla Mare Bronze Age Culture. The most interesting ornament is located on top of the figurine's head. The paper will cautiously express assumption that the artistic depiction with all its stylish characteristics and according to external morphology of the insect, maybe represents a mature example of Golubac Fly (lat. Simulium raptans golubacense) an endemic insect from the Danube meander territory in Ključ. The Golubac Fly is relatively well known species because its bite caused the slaughter of cattle and people in this territory during the 19th and the first half of the 20th century.

Key words: Dubovac–Žuto Brdo–Gârla Mare Culture, anthropomorphic plastic, Bronze Age of Serbia, Livade – Mala Vrbica site, Golubac fly?

Original scholarly article

UDC: 069.51:903(497.11)

903:73.031.1.043"637"(497.11)

Received: 01.11.2019.

Accepted: 01.02.2020.

Jovan D. Mitrović,

National Museum in Belgrade,

Belgrade, Trg Republike 1a, 11000 Belgrade,

j.mitrovic@narodnimuzej.rs

Феноменом и исцрпном класификацијом бронзанодобне антропоморфне пластике у последњих 120 година бавило се више десетина аутора (са детаљно наведеном литературом в. посебно Letica 1973, Bilić 2016; Matic 2010; Пековић 2015).

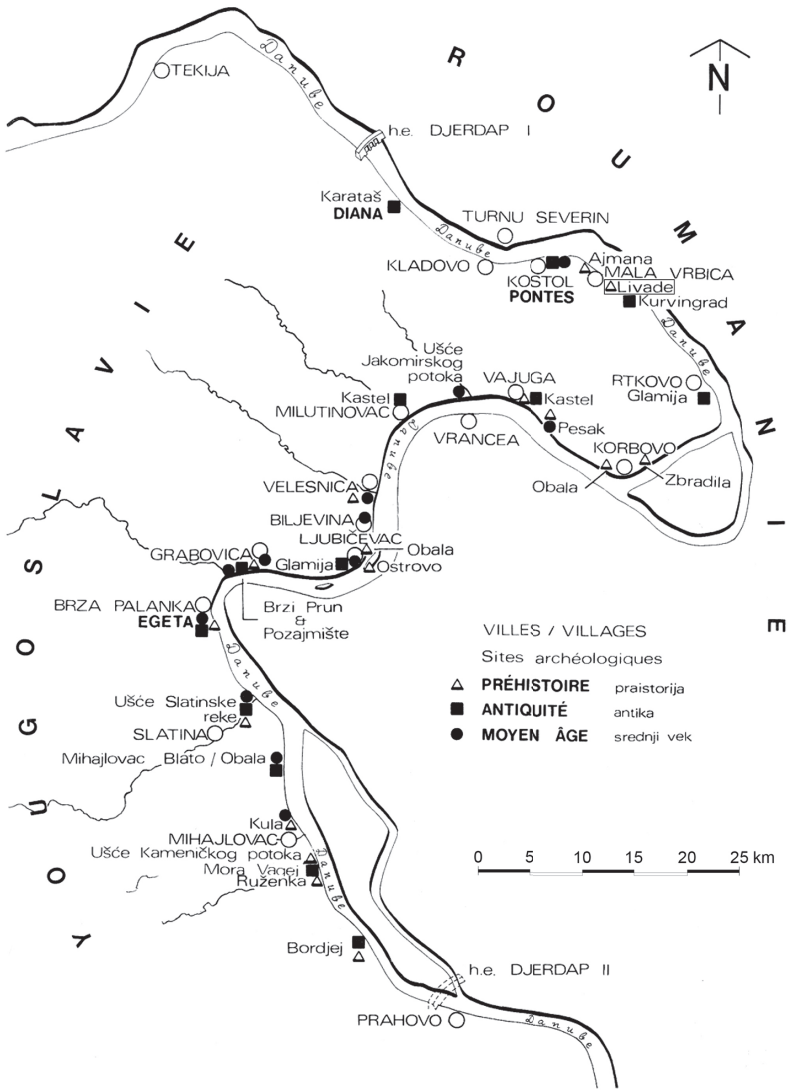
Дубовац–Жуто Брдо културно припада комплексу панонско-подунавских културних група инкрустоване керамике. Сродност ових група се одражава у низу заједничких елемената који се показују у керамичком материјалу и декорацији, тако да се Дубовац–Жуто Брдо група и њој сродне културе могу сматрати локалним варијантама једног широко распрострањеног панонско-подунавског културног комплекса средњег и касног бронзаног доба (Br B–Br D/Na A, модификованог Рајнекеовог система).

Почетком средњег бронзаног доба у средње и доње Подунавље продиру заједнице које су израђивале инкрустовану керамику, стилски веома карактеристичну, а нису имале блиске везе са културама које су претходиле. Географски положај средњег и доњег Подунавља захватао је најзначајнији део важне праисторијске саобраћајнице југоисточне Европе те је омогућавао контакт културних група Паноније, Трансилваније, Влашке низије, централне и северне Србије (Пековић 2013, 9; Garašanin 1983, 520–526, 804; Тасић 1983).

Према географско-топографским условима, територија распрострањености дубовачко–жутобрдске групе може се поделити у три области. Подунавска налазишта се издвајају у две области, међусобно одвојене неприступачним Ђердапом, и то западну област српског Подунавља и олтенијску област, којој поред налазишта у Румунији припадају и налазишта североисточне Србије и северозападне Бугарске. Трећу област представља околина Вршца. У Србији је до сада констатовано више од 150 локалитета на којима је пронађена инкрустована керамика, али је само мали број налазишта систематски истражен (Пековић 2013, 10). Насаља дубовачко–жутобрдске групе, према досадашњим сазнањима, подизана су на високим речним терасама или на природно уздигнутим теренима. Споменута недовољна истраженост не дозвољава извођење закључака о њиховом карактеру, али можемо претпоставити да насеља

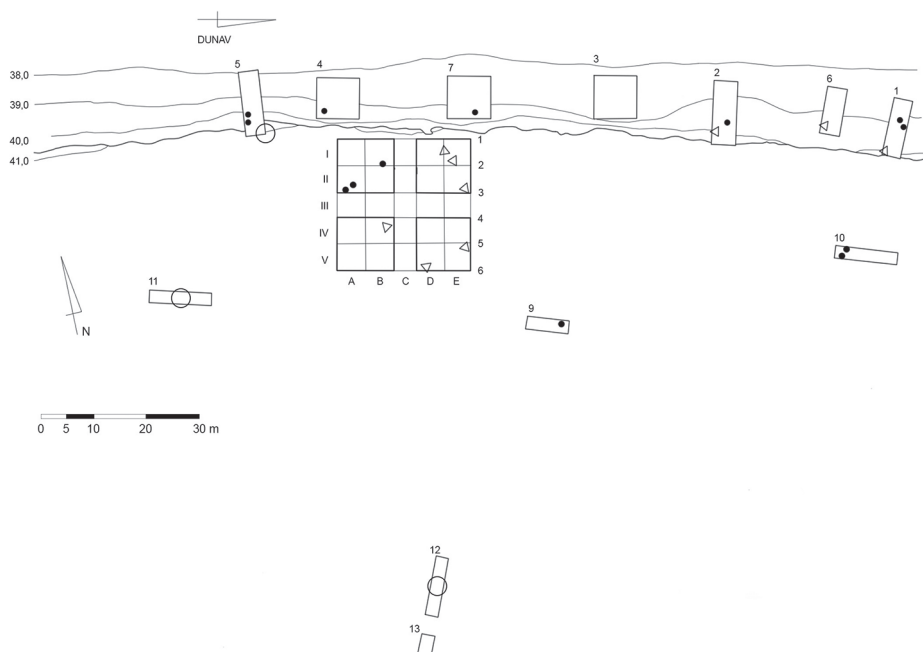
нису била утврђена и збијеног типа (Васић 1912, 3; Мано-Зиси et al. 1951, 143–168). Такође, недовољна испитаност насеља отежава и разматрање социјално-економске структуре друштвених заједница дубовачко–жутобрдске групе. Извесне податке о томе дале су некрополе које су се налазиле у близини насеља, на високим обалама и доминантним местима као и на ниским обалама подложним плављењу. Некрополе захватају знатан простор и неодређеног су облика. За дубовачко–жутобрдску групу карактеристично је спаљивање покојника и смештање њихових остатака у урну. Грбови обично садрже једну, али честа је појава и грбова са две или више урни са богатим керамичким прилозима. Д. Крстић претпоставља да ова појава указује на могућу разлику у погребном ритусу и економском положају умрлих. На основу ове појаве, мишљења смо да су друштвене заједнице споменуте археолошке групе у току развоја и јачања економских снага пролазиле и кроз лаган процес друштвеног раслојавања и издвајања економски јачих породица. Основна занимања носилаца ове групе била су земљорадња, сточарство и риболов. Такође, у домаћој радности заступљено је било ткање и грнчарство, о чему сведоче стилизоване представе одела на пластици и разноврсни керамички облици са богатом декорацијом (в. посебно Крстић 2003).

Карактеристичну појаву дубовачко–жутобрдске групе представља покретни материјал. Најбоље су познати керамички предмети (урне, зделе/поклопци, пехари са једном или две дршке, двојне посуде, постоља итд.) и пластика, који својим техничким особинама, облицима и орнаменталним композицијама заузимају посебно место у породици бронзанодобних култура Војводине и Подунавља. На територији Србије, антропоморфне фигурине откривене су на више од 60 локалитета који су углавном делимично истражени у оквиру пробних или заштитних ископавања или су регистровани приликом рекогносцирања. Са ових локалитета потиче више од 190 антропоморфних фигурина (Пековић 2015, 15). Орнаментика дубовачко–жутобрдске керамографије рађена је разноврсним техникама, пре печења, док је површина суда још мека и влажна. Најчешће је примењивано урезивање, једноставно или комбиновано са убодима у низу (нем. Fürchenstich). Ова техника је најчешће употребљавана и њом су извођени најизразитији мотиви: меандер, спирала, гирланде, аркаде, троуглови, ромбови, таласасте и цик цак линије. Друга, такође честа техника је жигосање. Жигосањем су рађени мотиви полукругова, кругова, концентричних кругова и ромбова. Орнаменти извођени урезивањем и жигосањем редовно су инкрустирани углавном беличастом, органском масом. Репертоар орнаменталних мотива је веома разноврстан, те је тешко дати њихов системски преглед на овом месту. Томе треба додати и могућност вегетабилног порекла орнамената, које је тешко запазити због јаке стилизације, као и преузимање орнаменталних мотива са текстила, које потврђује компарација са украсима на статуетама

Слика 1. Дунавски меандар Кључ, североисточна Србија (Ђердапске свеске III, 1986).

(Пековић 2013, 134–141; Крстић 2003, 69–83). Такође, неким мотивима би се могао дати и фигурални значај, као што је то случај и са фигурином којој је овај рад посвећен. Напомињемо да изузетну особеност пластике дубовачко-жутобрдске групе чини њена уникатност. Керамографија овога периода сведочи о ванредној инвентивности грнчара/ке и његов/њен осећај за стил и декорацију. То потврђује богат керамографски репертоар као и фини осећај за формирање и ритмичку распореда орнаменталних композиција.

Слика 2. Локалитет „Ливаде“ Мала Врбица, Ситуациони план са распоредом археолошких сонди (Vukmanović and Popović 1986, 15).

ОДАКЛЕ ПОТИЧЕ ФИГУРИНА?

Вишеслојни локалитет „Ливаде“¹ налази се 500m низводно од села Мала Врбица, на самој дунавској обали ниског шљунковитог појаса, чија ширина варира у зависности од водостаја (сл. 1). На овом локалитету је током 1980–81. године, испитана површина од 920m² са 15 истражених сонди (сл. 2), а све у склопу систематских археолошких истраживања везаних за изградњу ХЕ Ђердап II (Vukmanović and Popović 1986, 7–14). Стратиграфска слика у свим сондама је иста и указује да је током бронзаног доба и почетком гвозденог доба подигнуто неколико мањих насеља отвореног типа са изразито хоризонталном стратиграфијом. Констатовано је да старију фазу (хоризонт I) представља керамички материјал Вербићоара културе са многим жутобрдским елементима. Наредни хоризонт (II) припада инкрустованој керамици жутобрдског типа и последњи хоризонт (III) представља слој канеловане керамике раног гвозденог доба. Одлика насеобинског слоја у хоризонту II, јесте знатно присуство уломака биконичних амфора/урни, здела S профилације, пехара као и антропоморфне и зооморфне пластике

1 У питању је исти локалитет који помиње Милоје Васић као Курвин град (Васић 1912, 13).

(12 фрагментованих антропоморфних статуета, 3 орнитоморфне звечке, 1 минијатурни орнитоморфни суд и 4 минијатурне керамичке секире). Такође, откривено је и више јама са равним дном и банком за које су М. Вукмановић и П. Поповић сматрали да су коришћени можда и као полукопанни стамбени објекти (Вукмановић и Поповић 1996, 89; Пековић 2015, 33, Т. 26/1; 58–60; Пековић 2013, 68, Vukmanović and Popović 1986, 8–12).

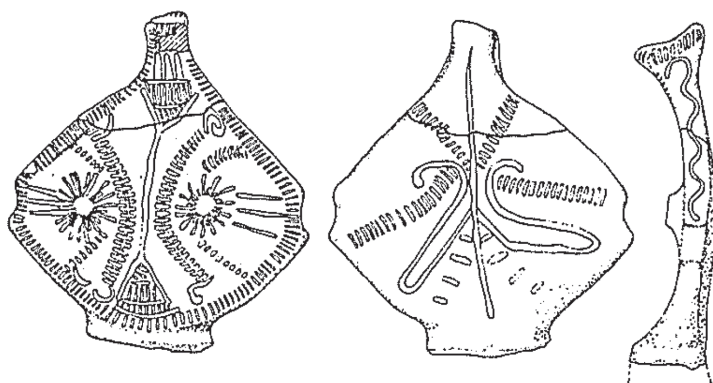
Фигурина којој је рад посвећен (сл. 3–3а и 4) пронађена је у насеобинском слоју, хоризонта II². Она приказује људску фигуру у стојећем ставу пошто доњи део недостаје, јер већини фигурина ове археолошке групе недостаје доњи део а на основу до сада очуваних примерака да се закључити да су горњи делови фигурина масивнији а доњи делови шупљи. Израђена је од добро пречишћене земље, финије фактуре и површине и смеђе је боје. Од тела је наглашена глава, ромбичан торзо са конкавним леђима и конвексним прсима, са нејасно назначеним представама шака односно руку које су повијене у лактовима и постављене у струк. Према начину моделовања главе односно врата може се рећи да је благог облика цилиндра са минијатурним предњим и задњим роговима. Теме главе је равно. Детаљи главе и лица као и орнаментални мотиви изводе се већ споменути браздастим убојима и урезима. Детаљ лица и врата није јасно наглашен него је стили-

Слика 3–3а. Антропоморфна керамичка фигурина Дубовац–Жуто Брдо–Грла Марје културна група бронзаног доба (Архив Народног музеја у Београду).

2 Ближи археолошки контекст односно архивски податак није нам познат тј. доступан.

Слика 4. Антропоморфна керамичка фигурина Дубовац–Жуто Брдо–Грла Маре културна група бронзаног доба (Вукмановић и Поповић 1996, 96, Т. II/2)

зован односно карактеристике лица су приказане комбинацијом орнаменталних мотива. Приказ „одеће” је једноставан и тек извесни детаљи могу се наслутити као представа одеће. Према представљеним детаљима, урезаним лучним линијама, цртицама, шрафираним троугловима и низовима кратких зареза по ивици торзоа фигурина, може се наслутити извесни текстилни мотив. Не можемо са сигурношћу тврдити ни да ли је одећа једноделна или да ли је уопште реално приказана. Исти је случај и са орнаментиком – које орнаменте треба издвојити као текстилне а које да су аплицирани или да су једноставно декоративни. Представа накита је крајње упитна. На леђној страни фигурина је украшена лучним линијама и низом кратких зареза. Сачувани су трагови органске беле инкрустације (Пековић 2015, 33, 56, Т. 26/1; 58–60; Vukmanović and Popović 1986, Fig. 10/4). По средини прса издвајају се пластична испупчења која представљају груди и украшена су стилизованим зракастим мотивом на који се надовезују хоризонталне, паралелне линије. На први поглед орнамент подсећа на стилизовани приказ сучељених комета. Ипак, потребно је бити веома обазрив при оваквим констатацијама и одупрети се универзалној људској склоности (грч. παράειδωλον) да препознаје обрасце и тамо где не постоје (Палавестра 2010, 249). Можемо изнети претпоставку да су на споменутој фигурини приказани стилизовани детаљи одеће и можда накита. Наравно, представљени орнаменти не морају сви бити и реални прикази. Вероватно је био у питању мотив који је примењиван да би се постигао декоративни ефекат, попут тканине на ношњи. Већина представљеног орнамента употребљава се током дужег временског периода, често током већег дела бронзаног доба, а финије разлике изражене у еволуцији појединих облика због стилизације није могуће тачно уочити (Letica 1973, 49–61; Vasić 2010, 47–54; Bilić 2016, 449–451; Majnarić-Pandžić 1982, 47–61; Matic 2010, 144–149; Пековић 2013, 68, 156–159, 162; Пековић 2015, 9–12).

На основу појава запажених у дубовачко–жутобрдским локалитетима, на територији Кључа, са својим особеностима (моделовање, изражена схематизација представе „одеће и накита”, орнаментални мотиви), фигурина са лок. „Ливаде” у Малој Врбици према подели, коју је извршила З. Летица – касније модификовао М. Пековић, припада источној групи антропоморфних фигурина бронзаног доба (в. посебно Летица 1975; Пековић 2015, 58–61). Такође, овај тип фигурина могао би се окарактерисати и као варијетет у оквиру групе Б1, дефинисане за источну област распрострања дубовачко–жутобрдске културне групе како то наговештава и М. Гаршанин (Garašanin 1983, 520 и даље).

За одређивање хронолошког места антропоморфних фигурина источне групе (стога и нашег примерка) треба имати у виду и сложене процесе који су утицали на развој култура развијеног и касног бронзаног доба јужног дела Карпатске котлине. Евидентно је да се на простору од севера Словачке, Трансданубије, међуречја Дунав–Тиса до доњег Подунавља током бронзаног доба формирао шири комплекс култура са инкрустованом керамиком. Ширење овог стила одвијало се ка југу до ушћа Саве у Дунав. Ови импулси са северозапада могу се увидети и на територији Баната, српском Подунављу, Ђердапу и Олтенији. Симбиозом Серемле групе са аутохтоним традицијама долази до преображаја у нове стилске изразе који ће резултирати формирањем веома јаког, секундарног центра култура са инкрустованом керамиком, односно зачетком дубовачко–жутобрдске културе (XVII–XIII век пре н. е.). Даља израда и употреба антропоморфних фигурина може се пратити кроз читав развој и трајање Дубовац–Жуто брдо–Грла Маре групе. Наравно, у другим условима, под другачијим утицајима и традицијама југоисточне Карпатске котлине и доњег Подунавља, долази до различитог изражавања у изради фигурина. Свршетак култура са инкрустованом керамиком, односно време последњих векова II миленијума пре н. е., уједно представља и крај израде и употребе бронзанодобне антропоморфне пластике (Пековић 2015, 69; Harding 2000, 18; Motzoi-Chicideanu 2009, 2–12; Вукмановић и Поповић 1984, 85–88; Крстић 1984, 101–104; Крстић 2003, 89–122; Пековић 2013, 143–163; Radojić 1986, 136–142).

ЗАШТО ЈЕ ОВА ФИГУРИНА ПОСЕБНА?

Пажњу на овој фигурини привлачи интересантан, декоративни инкрустирани орнамент. На самом темену главе представљен је инсект (сл. 3). Уцртани приказ, са свим својим стилизованим карактеристикама и према спољашњој морфологији (један пар крила), могао би представљати одрастао примерак *Голубачке мушице* (2,3–3,4mm дужине) (лат. *Simulium raptans golubacense*), ендемског инсекта за подручје Кључа (Živković 1975,

279–285). Свакако, треба задржати могућност да се можда ради и о приказу неког другог инсекта, нпр. пчеле– које људи познају и гаје од давнина, мада код пчела су јасно видљива два пара крила док уцртани инсект на фигурини има један пар крила. Али опет, колико су бронзанодобни уметници обрађали пажњу на спољашњу морфологију?

Уколико претпоставимо да је у питању мушица онда је реч о релативно познатој врсти,³ која је у последња четири века изазивала велики помор стоке (сца 22.000 грла годишње) али и људи на споменутом подручју. Роји се на обалама Дунава, а код нас се бројно јавља у околини Голупца, па отуда и њен назив. Последња инвазија и помор преко 800 грла стоке десио се 1950. године (Adler et al. 2016, 1–5). Изградњом брана на Ђердапу, 1960-их и 1980-их година, ниво вода се подигао а брзина тока река смањила. Све то није одговарало *Голубачкој мушици* због чега је данас тамо налазимо у малом броју. Занимљиво је напоменути да постоје и разне влашко-српске легенде о овом инсекту.⁴ Болест коју је ујед инсекта изазивао код стоке и људи назива се онкоцерцијаза (лат. *Onchocerciasis*), позната и као речно слепило. Њен узрочник је инфекција паразитским црвом лат. *Onchocerca volvulus*. Међу симптомима су снажан свраб, чворићи под кожом и слепило. Налази се на другом месту међу најчешћим узрочницима слепила изазваних инфекцијом. Обично је потребно више убода да би дошло до инфекције, токсичног шока а врло брзо и до смрти. Ове муве/мушице живе близу река, па отуда потиче и име болести (Živković 1955, 1–95; Adler et al. 2016, 1–25).

С тим у вези, мноштво интересантних питања отвара овај орнамент на фигурини. Да ли је *Голубачка мушица* отежавала свакодневни живот и бронзанодобним становницима Ђердапа и да ли су уопште они знали да је овај инсект потенцијални узрочник њихових одређених проблема? Можемо за сада, само опрезно, отворити могућност да је на фигурини стварно представљена мушица и да наслутимо размере помора стоке и људи, као и покушаје за сузбијање. Фигурина са уцртаном, претпостављеном, представом мушице можда је служила анонимном власнику као заштитна амајлија против ове летеће минијатурне пошасте? Или је можда била намењена за гробни прилог некоме ко је настрадао од њеног убода?

Сада се на овом месту располаже са више могућих опција али с обзиром на то да је пронађена у насеобинском слоју друга опција је мање вероватна. Пошто је евидентно да знатан број антропоморфних фигурина пронађених на тлу Србије представља случајан налаз и да знатно мањи број потиче са систематских или сондажних ископавања, фигурине откривене у некрополама утицале су на мишљење о њиховој повезаности са погребним култом односно ритуалом. Узевши у обзир податке о налазиштима на којима су фи-

3 У последњим деценијама XVIII века аустријски, шведски и руски научници урадили су прву биолошку студију о црним мувама (Christian Thompson 2001, 125–129).

4 Попут да су изашле из главе змаја на умору који се сакрио у једну од безбројних ђердапских пећина након што га је ранио Св. Ђорђе (Živković 1955, 1–95).

гурине откривене, извесно је да значајнији број фигурина потиче из насеља, као што је случај и са нашим примерком. Такође, уколико упоредимо број откривених гробова на појединим некрополама у односу на број откривених фигурина на њима, попут Гламије (48 гробних целина и 2 фигурина), Песак у Корбову (девастирана некропола али по свему судећи велике површине – 8 фигурина), Вајуга у Корбову (35 гробних целина и 1 фигурина) или на некрополама ван наше земље као што су Крна (116 гробних целина и 9 фигурина) или Орсоја (267 гробних целина и 16 фигурина) евидентно је да њихов број за сада није велик. Наравно, поставља се и питање да ли постоји специфична разлика коришћења фигурина у насељима и на некрополама (Пековић 2015, 69; Bonev 2000, 3–32; Вукмановић и Поповић 1996, 90–91).

У сваком случају, без отварања нових питања и ослањања на нове стручне изворе из других научних дисциплина, наука саму себе ограничава на понављање истих матрица. На тај начин се лишавамо могућности дубљег сагледавања социјално-економске структуре друштвених заједница дубовачко–жутобрдске групе. Зато нека нам буде дозвољено да истакнемо да је основни задатак и жеља да овим радом, на основу вредних резултата досадашњих истраживања како српских тако и румунских, односно бугарских научника, пружимо мали допринос за даље систематско али и мултидисциплинарно проучавање ове археолошке групе и живота људи бронзанодопског периода у Подунављу.

ЗАХВАЛНИЦА

Искрену захвалност на ванредним и чудесним информацијама о Голубачкој мушици дугујем проф. др Жељку Томановићу, декану Биолошког факултета Универзитета у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Adler, H. Peter, Tatiana Kúdelová, Matúš Kúdela, Gunther Seitz, and Aleksandra Ignjatović-Čupina. 2016. Cryptic Biodiversity and the Origins of Pest Status Revealed in the Macrogenome of *Simulium colombaschense* (Diptera: Simuliidae), History's Most Destructive Black Fly. *PLoS ONE* 11(1): 1–25.
- Bilić, Tomislav. 2016. The swan chariot of a solar deity: Greek narratives and prehistoric iconography. *Documenta Praehistorica* XLIII: 449–451.
- Bonev, Alexander. 2000. The LBA cremation graveyard of Orsoya, a typology of the ceramic finds and problems of interpretations. *Reports of Prehistoric Research Projects* 2–3 (1999): 2–33.

- Васић, М. Милоје. 1912. Жуто брдо. Прилози за познавање гвозденог доба у Дунавској долини. Жуто брдо и његови налази. *Сџаринар Н.Р.* V (1910): 1–207.
- Vasić, Rastko. 2010. *Die Halsringe im Zentralbalkan*. Prahistorische bronzefunde, Ab. XI, Band 7, Franc Steiner Verlag Stuttgart.
- Вукмановић, Мирјана, и Петар Поповић. 1984. Ливаде, Мала Врбица, извештај о сондажним ископавањима у 1980. години. *Ђергајске свеске* II: 85–88.
- Vukmanović, Mirjana and Petar Popović. 1986. Recherches archeologiques sur la localité „Livade” de Mala Vrbica. *Ђергајске свеске* III: 7–26.
- Вукмановић, Мирјана, и Петар Поповић. 1996. Предмети култне намене на налазиштима бронзаног доба на Ђердапу. *Зборник Народног музеја XVI/1 (археологија)*: 89–94.
- Garašanin, Milutin. 1983. „Dubovačko-Žutobrdska grupa”, U *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Bronzano doba*, ur. Alojz Benac, 520–536. Sarajevo.
- Živković, Vera. 1955. Morphological and ecological research on the black flies of the Danube, with a special study of *S. colombaschensis* Fabr. *Acad Serbe Sci Monogr.* 245: 1–95.
- Živković, Vera. 1975. Present state of black flies (Diptera, Simuliidae) in the Đerdap Gorge (Iron Gate) of the Danube in Yugoslavia. *Acta Vet* 25: 279–285.
- Крстић, Душан. 1984. Обала– Корбово, извештај о сондажним ископавањима у 1980. години. *Ђергајске свеске* II: 101–104.
- Крстић, Душан. 2003. *Гламија, некропола бронзаној доба у Корбову*. Народни музеј у Београду, Београд.
- Letica, Zagorka. 1973. *Antropomorfne figurine bronzanog doba u Jugoslaviji*. Beograd: Filozofski fakultet, Savez arheoloških društava Jugoslavije.
- Летица, Загорка. 1975. Праисторијска некропола „Песак” код Корбова. *Сџаринар н.с.* XXIV–XXV (1973–1974): 163–173.
- Мажарић– Пандзић, Нивес. 1982. О порijekлу srednjobrončanodobne antropomorfne plastike u jugoslavenskom Podunavlju. *Opuscula archaeologica*, Vol. 7, No. 1: 47–61.
- Мано-Зиси, Ђорђе, Растислав Марић, и Милутин Гарашанин. 1951. Ископавања на Орашју. *Сџаринар* I: 143–168.
- Matić, Uroš. 2010. Duplјajska kolica i tela koja nešto znače. *Genero – Časopis za feminističku teoriju i studije kulture* 14: 129–159.
- Motzoi-Chicideanu, Ion. 2009. În mormântările culturii Țuto Brdo–Gârle Mare, *European Archaeology–online*, București, 1–40. (приступљено 18. 12. 2019. http://www.archaeology.ro/Pdf/revista_EA/revista_EA_02.pdf)
- Палавестра, Александар. 2010. Измишљање традиције: „винчанско писмо”. *Етно-антрополошки проблеми* 5/2: 239–258.

- Пековић, Мирко. 2013. *Инкрустирована керамика бронзане доба у српском Подунављу*. Београд: Војни музеј (књ. 1829).
- Пековић, Мирко. 2015. *Антропоморфне фигурине бронзане доба у српском Подунављу*. Београд: Војни музеј.
- Radojčić, Nenad. 1986. Les fouilles du site „Pesak” a Korbovo en 1981. *Ђердајске свеске* III: 133–142.
- Тасић, Никола. 1983. *Југословенско Подунавље од индоевропске сеобе до њордора Скија*. Нови Сад – Београд.
- Harding, F. Anthony. 2000. *European Societies in the Bronze Age*. Cambridge.
- Thompson, F. Christian. 2001. The name of the type species of *Simulium* (Diptera: Simuliidae): An historical footnote. *Etnomological News* Vol. 112, No. 2: 125–129.

Jovan D. Mitrović

NEW CONTRIBUTION TO THE STUDY DUBOVAC–ŽUTO BRDO ANTHROPOMORPHIC PLASTICS

Summary

A characteristic of the Dubovac – Žuto Brdo – Gârla Mare Bronze Age Culture (Br C1–Ha A1) is its ceramic objects. The best-known examples are ceramic vessels and figurines whose shapes, ornamental compositions, and technical attributes are distinctive of the Bronze Age period in the Vojvodina and Danube region. Over 190 anthropomorphic figurines were discovered across 60 archaeological sites in Serbia.

The figurine in question was discovered in 1981 in the site Livade, near the village Mala Vrbica, during the archaeological excavation related to the construction of a hydroelectric plant named Đerdap II. One of the vivid ornaments on the figurine depicts how people of certain status may have dressed, however these ornaments may not be a real depiction. Most likely, the applied motif had a decorative effect, such as a textile on the costume. Even still, the most interesting ornament is an insect, endemic from the Danube meander territory in Ključ located on top of the figurine's head. The artistic depiction of the insect represents, most likely, a mature example of Golubac Fly (lat. *Simulium raptans golubacense*). The Golubac Fly is relatively well known because it's bite

spread the onchocerciasis (lat. Onchocerciasis) disease (also known as a river blindness) to animals and humans in this territory during the 19th and the first half of the 20th century. In 1960s and 1980s, the construction of the Đerdap dam levated the Danube's water levels and reduced water velocity causing the Golubac Fly's population to decline to the small numbers observed today.

The insect ornament on the figurine raises numerous interesting questions. Did the Golubac Fly make everyday life difficult to the Bronze era inhabitants in Đerdap? Most likely it did. We can only guess the amount of animal and human pestilence and how people at that time tried to prevent it. Perhaps the figurine with the „Golubac Fly” depiction may have served as a lucky charm for protection against this miniature flying peril. Or maybe it was made as a grave contribution (memento) for someone who died from such insect bite? In any case, without raising new questions and relying on new sources from other scientific disciplines, science limits itself by repeating the same matrix.